

още по-голѣма обичь нахвърлялъ въ нея, както и върху надеждитѣ, които съпровождаха неговитѣ желанія. И собствено казано, ако имаше съ какво да влияе върху едва що будещата се народна маса, смѣсениятъ съставъ на която вече познаваме, това бѣха добритѣ благопожеланія, които хармонираха съ нейнитѣ собствени желанія. Прѣзъ цѣли 50—60 години българската „наука“ и българската писана „литература“ може би се изчерпяше съ това малко книжле, тѣй много търсено и толкова много четено.... То може би събужда умоветѣ, или ги насочи къмъ знанията, които съставляватъ едно изъ най-сериознитѣ условия за класовото пробуждане на организиращиятъ се при новитѣ производителни сили народъ. Но ние бихме прѣвеличили влиянието на славянобългарската история, ако кажемъ, че единствено тя, слѣдъ влиянието на западнитѣ научни движения, раздвижи цѣлия народъ. Освѣнъ малката книжка на о. Паисий, имаше други по-силни фактори, които извънредно влияѣха върху обединението на новитѣ класи, върху обединението на тѣхното съзнание. Първиятъ отъ тѣзи фактори бѣха обикновенитѣ народни дружества, така нареченитѣ „еснавски здружения“, въ които се култивираше духъ на самоуправа и неприязнь къмъ „агарянския“ режимъ. Нашата цѣль не е да изслѣдваме тука нито произходението на тѣзи организации, нито тѣхното развитие, и още по-малко да изчерпяме всестрано тѣхния съставъ. Но все таки трѣбва да се отбѣлѣжи на това мѣсто, че като напълно автономни учреждения, които се грижѣха за интереситѣ на професията, още по-ясно за материалнитѣ интереси на занаятчиитѣ и на търговията, цѣль, която въ послѣдния смѣтка ги негласно обединяваше въ една национална организация, тѣзи здружения неминуемо дохождаха лице срѣщу лице съ политическитѣ въпроси, колчемъ не бѣха въ състояние да разрѣшатъ нѣкоя задача на економическа